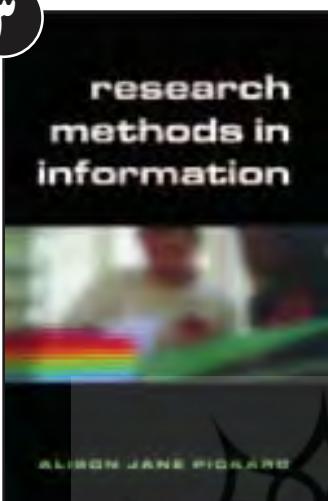

روش‌های پژوهش در اطلاعات

۲

■ Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. xx, 329 p. ISBN 978-1-85604-545-2.

علوم و رشته‌های
دانشگاهی که اطلاعات
موضوع اصلی آنهاست
و ما آنها را با نام‌های
مانند اطلاع‌رسانی،
ارتباطات، کتابداری،
مطالعات اطلاع‌رسانی
و یا آرشیو می‌شناسیم
همه با مقولهٔ پژوهش
ارتباط ماهوی و
مستقیم دارند

علوم و رشته‌های دانشگاهی که اطلاعات موضوع اصلی آنهاست و ما آنها را با نام‌های مانند اطلاع‌رسانی، ارتباطات، کتابداری، مطالعات اطلاع‌رسانی و یا آرشیو می‌شناسیم همه با مقولهٔ پژوهش ارتباط ماهوی و مستقیم دارند. این ارتباط هم به لحاظ کارکرد این دسته از علوم، که هر یک به گونه‌ای زمینه‌ساز انجام پژوهش در حوزه‌های مختلف علمی هستند و هم از این جهت که برگه‌های مایه دوام و قوام آنها به شمار می‌رود. از سوی دیگر برای انجام بهینه فعالیت‌های حرفة‌ای و بهبود خدمات، شاغلین حرفة‌ای این علوم که در مکان‌هایی مانند کتابخانه‌ها، آرشیوها، یا مراکز پژوهشی به کار مشغولند باید از ساز و کارهای پژوهش و روش‌های انجام آن آشناشوند و آگاهی داشته باشند و در صورت لزوم از آنها استفاده کنند. لزوم برخورداری از این آگاهی‌ها ضروری توچنگان می‌یابد آن‌هنگام که رشد و تنوع فناوری‌هایی جدید را و تأثیری که بر کیفیت پژوهش دارند را در نظر داشته باشیم.

آلسیون پیکارد^۱ که خود از مدرسان روش پژوهش برای رشته‌های مدیریت ارتباطات، اطلاع‌رسانی و کتابداری در دانشگاه نرم‌آموزی^۲ در انگلستان است با آگاهی از موارد پیش‌گفته کتابی با عنوان «روش‌های پژوهش در اطلاعات» را به نگارش درآورده است. این کتاب به‌دلایلی که در ادامه خواهد آمد با استقبال فراوان از سوی خوانندگان و پژوهشگران و نیز فعالان حرفه‌ای روپوش شده است و معرفی‌های فراوانی (برای نمونه: هاناباس^۳، لوماس^۴، پیکن^۵، ترنر^۶، کن^۷، مکویسیت^۸؛ لوگان^۹، ۲۰۰۸) از آن صورت پذیرفته است.

آن‌گونه که این معرفی کنندگان اشاره کرده‌اند کتاب حاضر از ویژگی‌های خاصی برخوردار است که سایر کتاب‌های

موضوعات دیگر این بخش به شمار می‌رود که در پژوهش از اهمیتی فوق العاده برخوردار است. بخش بعدی به «طراحی محصول نهایی» اختصاص یافته است. سوالات موجود و نیز تصمیماتی که در ارتباط با محصول نهایی باید مورد توجه قرار گیرد و نیز یک خلاصه طرح پیشنهادی مورد بررسی قرار گرفته است. بخش پایانی کتاب «تغییر شکل نهایی»^{۱۰} نام دارد و به موضوع طراحی، چگونگی نوشتن، و جنبه‌های زیبایی‌شناسانه مطرح در تبدیل اطلاعات به محصول نهایی، اختصاص یافته است.

عنوان فرعی کتاب روی جلد درج نشده است و در نگاه اول تصویری دیگر از کتاب به ذهن خواننده متبار می‌سازد، ولی با خواندن صفحه عنوان تصویر کامل‌تری از محتوای کتاب نمایان می‌شود. مطالعه کتاب نشان می‌دهد، محتوای کتاب علاوه بر پایان‌نامه، می‌تواند در نگارش هر نوع مطلب علمی، بکار برد شود. از جمله موارد مهمی که دانشجویان در استفاده از کتاب باید به آن توجه داشته باشند دستورالعمل‌های دانشگاهی در نگارش پایان‌نامه است. از آنجا که در این کتاب به موارد متعددی اشاره شده است که شاید مورد قبول برخی از دانشگاه‌ها نباشد دانشجویان باید مطالعه مرتبط با دستورالعمل دانشگاه محل تحصیل خود را از کتاب اخذ کنند و از همه آنها استفاده نکنند.

این کتاب علاوه‌بر بررسی انواع اطلاعات موجود برای انجام پژوهش و چگونگی سازماندهی آنها، به دانشجویان و پژوهشگران کمک می‌کند تا این اطلاعات را تا مراحل پایانی یک پژوهش یعنی خلق اثر و محصول نهایی چه در قالب پایان‌نامه و چه مقاله پژوهشی به‌گونه‌ای مؤثر بکار بگیرند.

در واقع کتاب جاстро، بیش از آنکه درباره چگونگی یافتن اطلاعات بحث کند، نوع کاربرد اطلاعات بدست‌آمده مورد بحث قرار می‌دهد. برای نمونه به کارهایی مانند سازماندهی اطلاعات بر روی برگه‌ها، صفحه‌های A4، و نمایه‌ها اشاره شده است. در قسمت طراحی و صفحه‌آرایی، به مطالبی مانند اندازه حرف، طول خط، حاشیه‌ها، فاصله بین کلمات، سلسله مراتب عنوان‌ها، و ویراستاری دقیق پرداخته شده است.

هر چند در قسمت جمع‌آوری اطلاعات به جستجوی اطلاعات از طریق اینترنت اشاره شده است، اما به نظر می‌رسد این کافی نباشد. در هیچ جای کتاب اشاره‌ای به کاربرد فناوری‌های جدیدی مانند نرم‌افزارهای اجتماعی و وب ۲ در انجام پژوهش، نشده است درحالی که چنین فناوری‌هایی می‌توانند به‌گونه‌ای موثر در انجام پژوهش در خدمت پژوهشگر باشند.

توجه به موضوع مدیریت اطلاعات حاصل از فرایند پژوهش مهم ترین نکته مثبت کتاب است. در بیشتر کتاب‌های روش پژوهش به این موضوع به‌گونه‌ای مختصر پرداخته می‌شود و نوشتن کتابی خاص این موضوع برجسته ترین ویژگی کتاب حاضر است.

پی‌نوشت‌ها:

1. Elizabeth Orna
2. Graham Stevens
3. Research map
4. Final transformation

دیگر ویژگی مهم
کتاب پیوند آن با
دغدغه‌ها و زمینه‌های
پژوهشی موجود در
رشته‌های مرتبط
با اطلاعات است
بهشیوه‌ای که
پژوهشگران هر یک
از این رشته‌ها خواهند
توانست از کتاب
مطلوبی را برگزیده و
بکار گیرند

گنجانده شده است. همان‌گونه که مشخص است موضوع فصل‌های ابتدایی کتاب مقدمات فرایند پژوهش در ذهن و عمل است هرچند مشخص نیست که چرا نویسنده نمونه‌گیری را که معمولاً در بخش روش‌های پژوهش جای می‌گیرد در این بخش قرار داده است. اگرچه جای بحث نظری بیشتر در بخش اول است اما نویسنده برای جلب خوانندگان بیشتر از توضیحات بیشتر خودداری کرده و متنی مناسب همه پژوهشگران چه داشتگاهی و چه غیرداشتگاهی پدید آورده است. فصل مربوط به پیشنهادهای پژوهش نیز از فصل‌های جالب این بخش است که در آن به هدف، غایت و نوع نگارش پرداخته شده است. در بیشتر کتاب‌های روش پژوهش کمتر به این موضوع پرداخته می‌شود.

بخش دوم به «روش‌های پژوهش» پرداخته و به‌گونه‌ای جامع هشت روش اصلی پژوهش را برsmرد است. نمونه‌پژوهی، پیمایش، پژوهش‌های تجربی، قوم‌نگاری، مطالعات دلفی^۱، اقدام‌پژوهی، پژوهش تاریخی، روش و تحلیل زمینه‌ای^۲ فصل‌های تشکیل دهنده این بخش به شمار می‌روند. در هر یک از این فصل‌ها، نویسنده به‌طور جامع و بی‌طرف به توصیف روشی خاص پرداخته است.

بخش بعدی کتاب به‌معرفی «روش‌های جمع‌آوری داده‌ها» می‌پردازد و در آن مباحثی در خصوص مصاحبه، پرسشنامه، مشاهده، خاطره نویسی، گروههای کانونی^۳، و آزمون کاربردپذیری^۴ در قالب فصل‌هایی ارائه شده است. در روش گروههای کانونی به مطالعه نظر گروهی از افراد درباره کالاهای ابزارها و یا فناوری‌ها پرداخته است و در آزمون کاربردپذیری نوع کاربرد کالا، ابزار و یا فناوری از سوی افراد در حین استفاده مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بخش چهارم کتاب نیز به موضوع «تحلیل داده‌ها و ارائه پژوهش» اختصاص دارد و در درباره تحلیل کیفی، تحلیل کمی، مروری بر تحلیل نرم‌افزاری و ارائه پژوهش بحث شده است.

مشابه از آن بی‌بهره اند. این ویژگی‌ها را در سه دسته می‌توان جای داد: ابتدا ساختار مناسب و نظر روان و شیوه‌ای نویسنده است به‌گونه‌ای که خواننده می‌تواند درکی کلی و ارتباطی مناسب نسبت به مطالب کتاب به دست آورد. جامعیت موضوعات مطرح شده را نیز می‌توان در این دسته جای داد. دیگر اینکه نویسنده نگاهی بی‌طرفانه، به هر یک از روش‌ها و فنون نامبرده شده در کتاب داشته و به فراخور نیاز درباره هر یک ببررسی پرداخته و در حقیقت به خواننده در فهم مناسب و کامل مطالب کمک کرده است. دیگر ویژگی مهم کتاب پیوند آن با دغدغه‌ها و زمینه‌های پژوهشی موجود در رشته‌های مرتبط با اطلاعات است بهشیوه‌ای که پژوهشگران هر یک از این رشته‌ها خواهند توانست از کتاب مطالبی را برگزیده و بکار گیرند.

بیشتر موضوعات مطرح در اجرای پژوهشی موقوف، از مرحله آغازین آن یعنی شکل‌گیری مسأله پژوهش تا مرحله پایانی آن یعنی ارائه محصول پژوهش مطرح شده است، که خود نشانه جامعیت اثر حاضر است؛ چیزی که در کتاب‌های مرتبط با روش پژوهش کمتر دیده می‌شود. برخلاف بسیاری از کتاب‌های روش پژوهش که فهرستوار روش‌های پژوهش و فنون و ابزارهای آن ذکر می‌شود، در این کتاب از شکل‌گیری مسأله پژوهش، پیشنهادهای پژوهش، روش‌ها و فنون پژوهش گرفته تا ابزارها، تحلیل داده‌ها، نرم‌افزارهای تحلیل داده‌ها و نگارش و ارائه نتایج مورد بحث قرار گرفته است.

کتب بدون بخش پایانی آن که به واژه‌نامه، فهرست منابع و نمایه اختصاص دارد از چهار بخش به شرح زیر تشکیل شده است. بخش اول به «آغاز فرایند پژوهش» اختصاص دارد و در آن فصل‌هایی در ارتباط با تاریخ و اهمیت انگاره‌های اصلی پژوهش، هدف و نحوه مرور پیشینه‌های پژوهش، تعریف پژوهش، پیشنهادهای پژوهش، نمونه‌گیری و اخلاق پژوهش

آن نیست. افزودن یک عنوان فرعی می‌توانست برگویابی عنوان بیفزاید.

پیشنهاد:

1. Alison Pickard
2. Northumbria University
3. Hannabuss
4. Lomas
5. Picken
6. Turner
7. Kennan
8. Maceviciute
9. Logan
10. Delphi study
11. Grounded theory
12. Focus groups
13. Usability testing

در پایان هر فصل
منابعی برای مطالعه
بیشتر معرفی شده
است که از نقاط
مثبت و بر جسته کتاب
محسوب می‌شود،
زیرا خواننده به راحتی
با بسیاری از منابع
اطلاعاتی مرتبط با
موضوع فصل آشنایی
پیدا می‌کند

1. Hannabuss, S. (2007). Review of: Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. Library Review, vol. 56, no. 6, pp. 523-524.
2. Kennan, M. A. (2007). Review of: Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. Library Management, vol. 28, no. 8/9, pp. 579-580.
3. Logan, R. (2008). Review of: Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. Journal of the Medical Library Association , vol. 96, no. 1, pp. 70-71.
4. Lomas, E. (2007). Review of: Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. Records Management Journal, vol. 17, no. 3, pp. 233-234.
5. Maceviciute, E. (2007). Review of: Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. *Information Research*, vol. 12, no. 4, review no. R277. Available at: <http://informationr.net/ir/reviews/revs277.html6>.
6. Picken, D. (2007). Review of: Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. Performance Measurement and Metrics , vol. 8, no. 2, pp. 137-138
7. Turner, R. (2007). Review of: Pickard, Alison Jane. *Research methods in information*. London: Facet Publishing, 2007. New Library World, vol. 108, no. 7/8, pp. 384-386.

پیکارد کتابش را یک راهنمای مراجعه به منظور آگاهی از فرایند پژوهش برای دانشجویان و پژوهشگران توصیف می‌کند. می‌توان هدف وی از نگارش کتاب را، در اختیار گذاشتن مرجعی جامع در ارتباط با پژوهش دانست، به گونه‌ای که پاسخگوی نیازهای مختلف مراجعه کنندگان باشد. دانشجویان تحصیلات تكمیلی و افرادی که به تازگی درگیر کارهای پژوهشی شده‌اند می‌توانند از کتاب استفاده فراوان ببرند. در دوره‌های درسی و کارگاه‌های آموزشی مرتبط با روش پژوهش نیز می‌توان از کتاب بهره گرفت.

در پایان هر فصل منابعی برای مطالعه بیشتر معرفی شده است که از نقاط مثبت و بر جسته کتاب محسوب می‌شود، زیرا خواننده به راحتی با بسیاری از منابع اطلاعاتی مرتبط با موضوع فصل آشنایی پیدا می‌کند.

در پیشگفتار کتاب (ص. XV) بحث جالب درباره روابط بین انگاره‌های پژوهش، روش‌سناسی پژوهش، روش پژوهش، فنون پژوهش و ابزارهای پژوهش و تفاوت‌های موجود بین آنها فراروی خواننده‌گان قرار گرفته است و خواننده را به درک و دریافتی مناسب از این مفاهیم رهنمون می‌سازد.

از نکات جالب کتاب اختصاص بخشی به تحلیل داده‌هاست، که در بیشتر کتاب‌های روش پژوهش از آن غلت شده است. در این بخش روش‌های تحلیل کمی، کیفی و نقاط اشتراک و افتراء آنها بیان شده است. در بخش کیفی نرم‌افزارهای SPSS و MINTAB برسی شده‌اند هرچند نویسنده می‌توانست برای جامعیت بیشتر کتاب، به نرم‌افزارهای پرکاربرد دیگری مانند SAS اشاره کند. در بخش کیفی نیز نرم‌افزار NUD.IST معرفی شده است. معمولاً در روش‌های تحلیل ابتدا روش‌های کمی و سپس روش‌های کیفی ارائه می‌شود، در حالیکه در این کتاب وارونه عمل شده است.

به نظر نویسنده (ص. X)، در بخش روش پژوهش می‌توان روش‌های اینترنتی را نیز مدخلیت داد، ولی یکپارچگی پژوهش اجازه می‌دهد هر پژوهش در محیط پیوسته نیز قابل اجرا باشد؛ از این رونویسنده در کتاب خویش، به روش‌های اجرای پژوهش در محیط پیوسته کمتر توجه کرده است. چنین توجیهی در بی‌توجهی به روش‌های پژوهش در محیط‌های جدید اطلاعاتی شاید روا باشد اما برداختن به آنها می‌توانست بر ارزش و کیفیت کتاب بیفزاید.

در ابتدای هر فصل گفته‌هایی از اندیشمندان مختلف آورده شده تا خواننده را برای پیگیری مطالب فعل برانگیزند. نویسنده مثال‌های ملموسی در هر فصل و در جای مناسب ارائه کرده است که بسیاری از آنها از تجربه خود وی ناشی شده‌اند و بیشتر مثال‌ها از حوزه کتابداری انتخاب شده‌اند. همچنین در پایان هر فصل، تمرین‌های کاربردی ارائه کرده که خواننده را در پیگیری مطالب ترغیب می‌کند. فهرست منابع کتاب از جامعیت فراوان برخوردار است. نمایه چرخشی کتاب نیز از دیگر نقاط قوت کتاب به شمار می‌رود. کتاب از صفحه آرایی، طرح جلد، چاپ مرغوب و قیمت مناسب برخوردار است.

از نقاط ابهام کتاب عنوان آن است زیرا چندان گویای محتوای